

NEMAČKA NIJE IZNAD SVEGA

Đani VALENTE
(Gianni Valente)

Za Racingeru otadžbina Nemačka svakako nije uzor. Štaviše, ona je slika relativističke Evrope sklone paganstvu. Razlika u odnosu na Vojtilinu Poljsku, „Hrista nacija“. Branilac vere, a ne neokonzervativac.

I. UPOPLAVI VESTI O KANDIDATIMA

za novog papu koja je zahvatila medije tokom dana koji su prethodili konklavu, pristigli su i podaci iz istraživanja koje je sproveo nedeljnik *Fokus*, prema kojima je samo 8% Nemaca želelo da neki njihov sunarodnik bude izabran za papu. Novinske agencije su svojim jednostavnim i brutalnim jezikom zaključile da „Nemačka ne navija za Racingeru“ što je, u najmanju ruku, bila pretpostavka bez osnova. No, dovoljna da ukaže na jedno lako predviđanje: ukoliko papa bude Nemačkinac, Nemačka za njega neće biti ono što je Poljska bila za papu Poljaka.

Geopolitičko obeležje bilo je suštinski značajno tokom dugog pontifikata Jovana Pavla II od samog njegovog izbora. U ćorsokaku, koji je blokirao drugi konklav iz 1978, preferencijalni glasovi kardinala na kraju su dati Karolju Vojtili zahvaljujući njegovoj pripadnosti poljskoj crkvi. I on sâm je od početka bio svestan da je geopolitička dimenzija ključna za razumevanje ovakvog izbora. „Na papskom tronu ne bi sedeo ovaj papa Poljak [...], da nije bilo tvoje vere“, saopštio je u poverenju primasu Stefanu Višinskom. I dodao: „Da nije bilo Jasne Gore i čitavog ovog razdoblja istorije naše otadžbine...“¹.

Nasuprot tome, u izboru kardinala sprovedenom 19. aprila prošle godine, uticaj geopolitičkog činioca je čini se bio zanemarljiv. Geopolitički argumenti koje su nudili analitičari u medijima tokom dūge (i, u izvesnom pogledu, jalove) rasprave uoči konklava, bili su usmereni u drugim pravcima, prevashodno ka Latinskoj Americi. Kardinali su za papu izabrali bivšeg poglavara Konkregacije za doktrinu vere. Učinili su to prvenstveno motivisani zabrinutošću za večni život Crkve i njen trenutni položaj u svetu. Za njih je nacionalnost izabranog pape bila sporedno pitanje. Ako su geopolitičke okolnosti delovale na neki način, onda se to ogleda samo u činjenici da je izabran jedan kardinal sa Zapada.

¹ Up. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, vol. I, Città del Vaticano 1978, Libreria Editrice Vaticana, str. 52.

Sažeto poređenje ljudskih i kulturnih porteta Jovana Pavla II i Benedikta XVI nagoveštava različite i daleko presudnije činioce diskontinuiteta nego što je to odnos između dvojice papa i nacija iz kojih potiču.

Kada se izuzmu nedolične parodije o poljskom šovinizmu, Vojtilina pripadnost poljskoj naciji postala je suštinski hermeneutički ključ za njegovo shvatanje načina na koji misterija o hrišćanskom spasu deluje u istoriji. U dugoj verskoj pouci koju je Karolj pružio Crkvi tokom dvadeset sedam godina, pripadnost otadžbini i osećanja koja iz nje proističu ne samo da nije prikrivana nelagodnošću zbog katoličkog univerzalizma, već je postala njegov put ka ostvarenju sveopšte misije sina Poljske koji je dospeo na papski tron. Sledbenik romantizma XIX veka, Karolj Vojtila odražavao je uticaj očeva poljske kulture Adama Mickjeviča i Julijuša Slovackija, koji su stradanjima Poljske, „Hrista nacija“, pripisali sveopštu spasonosnu vrednost. U računu krvoprolića klanice XX veka sin mučeničke nacije pronašao je trag teologije istorije koja je tumačila činjenice na osnovu kategorija dobra i zla, greha i iskupljenja, nepravde i milosrđa.

O ovom pristupu koji je mistički posmatrao potrebe geopolitike, Jovan Pavle II je svedočio i kroz razumevanje vlastitog pontifikata. U svetu, u to vreme još podeljenom berlinskim zidom, Vojtila je osećao obavezu da izvrši misiju koju je opisao i njegov prijatelj, nobelovac Česlav Miloš, prema kome je „Poljska morala da iskupi nacije vlastitim patnjama, a misija poljskih hodočasnika bila je da materijalističkim zapadnim nacijama najavi novi, duhovno preobraženi svet“². Čitav prvi deo njegovog pontifikata, barem do 1989, s poljskim katolicizmom koji je izgledao kao posrednik između vlasti i društva i glavni protagonist izlaska iz komunizma, zasnivao se na prećutnom ubeđenju da je papina zemlja rezerva hrišćanske energije na raspelaganju svetu, uzor religioznosti koji treba ponuditi prevashodno sekularizovanoj Evropi.

2. U Racingerovom senzibilitetu prema položaju vere u svetu, odnos prema vlastitoj naciji dobija potpuno novu ulogu.

Tragedija nacizma posle rata postaje nesavladiv protivotrov za svaki pokušaj da se nemačkom narodu dodeli mesijanska uloga na osnovu potpunog stapanja nacionalnog identiteta i hrišćanskog identiteta. Kardinal Racinger još se sa uznemi-renošću seća mladog nastavnika hitlerovca koji je u vreme rane mladosti pokušao da otvori procep u hrišćanskim tokovima rodnog bavarskog gradića, optužujući upravo hrišćanstvo da je „element otuđenja velike nemačke kulture“ i pojmove greha i iskupljenja, „nametnute religijama koje su nama strane, a pripadaju Jevrejima i Rimljanima“. Međutim, iskustva iz zrelog doba su ga zauvek zaštitila od bilo kakvog pada u iskušenje da modernoj Nemačkoj pripiše ikakvu ulogu vođe u misiji koja očekuje Crkvu u trećem milenijumu.

² C. Milosz, *History of Polish Literature*, citirano u C. Bernstein – M. Politi, *Sua Santità*, Milano 1996, Rizzoli.

Vera u kojoj je odrastao mladi Jozef Ratzinger jeste snažna, pobožna i tradicionalna religioznost katoličke, palanačke i ruralne Bavarske. To je njegov *Hajmat*, rodno mesto prema kojem svaki Nemačac oseća povezanost pupčanom vrpcom, naknada za slabu vezu koja postoji u odnosu na novo nacionalno ustrojstvo. „Ne bih umeo da navedem ubedljiviji dokaz o istinitosti vere od iskrene i neiskvarene humanosti koja je u mojim roditeljima i mnogim drugim osobama koje sam upoznao sazrela zahvaljujući veri“, piše Ratzinger u svojoj autobiografiji³. Nad ovom mirnom stvarnošću nadvijao se oblak paganske idolatrije nacizma. Biskupi i parosi koji su se pred opasnošću za veru trudili da odbrane verske škole zagarantovane konkordatom izgledali su mu kao učesnici u otporu potpuno neprimerenom ozbiljnosti trenutka: „Već tada se u meni javljala pomisao da oni svojom borbom za institucije delimično nisu shvatali stvarnost. Naime, sama institucionalna garancija ne služi ničemu, ukoliko nema osoba koje će je podržavati iz ličnog ubeđenja“⁴.

Međutim, odlučujuće razdoblje za razumevanje odnosa novog pape i njegove nacije jeste ono koje sledi posle Drugog vatikanskog sabora, na kojem je Ratzinger odigrao ključnu ulogu u timu mladih teologa koji su podržavali zahteve za reformu Crkve. Tokom nemirnih godina koje su usledile posle Sabora, mladi teolog reformista dramatično preživljava na nemačkim teološkim fakultetima ono što mu je izgledalo kao pravi proces samouništenja Crkve. Među katoličkom inteligencijom, Hajdegerova egzistencijalistička filozofija ustupa mesto marksističkom obrascu. Činilo mu se da je taj proces rušilačke prirode, „upravo zato što se temeljio na biblijskoj nadi koju je, međutim, izopačio, tako da je sačuvao religiozni žar, eliminišući Boga i zamenivši ga političkim delovanjem čoveka“⁵. U rasturanju svih obrednih običaja i svake sigurnosti tradicije o kojoj je na teološkim fakultetima detaljno razrađena teorija, on vidi okidač onog procesa sekularizacije koji će u narednim decenijama zaraziti čitav narod. To je proces koji je započeo u znaku revolucionarnih parola i koji će se kasnije, tokom osamdesetih godina, približiti relativističkom individualizmu, utilitarizmu koji se vezuje za stvari i osobe čiji je jedini aršin neposredno moguće zadovoljstvo.

Upravo u ovom razdoblju Nemačka u njegovim očima rizikuje da postane slika Zapada u poodmakloj fazi moralnog raspadanja, što je središnja tema svih njegovih skorašnjih najangažovanijih javnih razmišljanja. Taj napredni Zapad, pošto je presekao svoje hrišćanske korene, ukazuje mu se kao plen patološke „mržnje prema sebi“ koja ga gura preko nenormalnih granica manipulisanja ljudskim životom. U jednom intervjuu iz januara 2001, tadašnji kardinal Ratzinger tvrdi da se marginalizacija Crkve ne odvija istom žestinom „u svim evropskim nacijama ni u svim delovima sveta“. Dodaje: „Možemo videti da je u Nemačkoj u toku proces paganizacije, posebno na

³ J. Ratzinger, *La mia vita. Ricordi (1927-1977)*, Cinisello Balsamo 1997, Edizioni San Paolo, str. 95.

⁴ *Ibidem*, str. 13.

⁵ A. Tornielli, *Ratzinger custode della fede*, Casale Monferrato 2002, Piemme, str. 55.

prostorima koji su nekada bili komunistički, a i na severu zemlje gde se protestantizam raspada i ustupa mesto paganstvu koje više ne mora da napada Crkvu jer je vera postala toliko odsutna da više nema potrebe da se napada⁶. Uništavanje hrišćanskog pamćenja koje se, prema Racingerovom rečima, odvija u njegovoj zemlji, institucionalizovano politikom zakona o abortusu i razvodu, deluje mu kao ostvarivanje prakse one „diktature relativizma“ koju je kritikovao i tokom mise povodom izbora pape, koju je držao kao dekan zbora kardinala na Trgu svetog Petra.

Na temelju ovakvog Racingerovog poimanja situacije u Nemačkoj izbila su najveća neslaganja između budućeg pape i nemačkog biskupstva. Tokom čitave druge polovine devedesetih godina, bivši poglavar Doktrine vere vodio je Vatikan u odmeravanju snaga s nemačkim biskupima u pogledu problema katoličkih savetovaništa koja su izdavala potvrde o zakonski obaveznim obavljenim konsultacijama sa ženama koje su nameravale da abortiraju. Za Racingera (a i za Jovana Pavla II) bilo je nedopustivo da organi pod okriljem Crkve postanu, makar i posredno, saučesnici u praksi obavljanja abortusa.

Nije potrebno isticati koliko je pripadnost poljskoj naciji uslovlila geopolitičke aspekte pontifikata Jovana Pavla II. Biskupu Romeru, koji je pokušavao da mu objasni složenu situaciju u Salvadoru, papa Vojtila predstavio je primer Poljske u kojoj je, bez obzira na nekatoličku vladu, „bilo nužno da se crkva ojača, uprkos teškoćama“⁷. O suštinskoj saglasnosti Vojtiline strategije u odnosu na sovjetsku imperiju i politike Sjedinjenih Američkih Država napisano je mnoštvo radova. Ali, i zeleno svetlo, recimo, za stvaranje ilegalne crkvene strukture u Kini na neki način odražava iskustvo mladog Vojtile, studenta ilegalnog seminara koji je nadbiskup Sapieha organizovao u biskupskoj palati u Krakovu.

Budućnost će otkriti da li će Racingerova predviđanja o sudbini Zapada, razrađena na vlastitom iskustvu iz nemačkog „kampa za obuku“, imati isto toliko moćan uticaj na geopolitičku dimenziju pontifikata Benedikta XVI. Poslednjih godina, prednost koju Racinger daje „teonomnoj“ koncepciji koja zasniva legitimnost ljudskih zakona na njihovom pozivanju na prirodni zakon, a ne na kriterijume opšte volje i zajedničke koristi, pokazala je dosta dodirnih tačaka sa *etic policy* koja je inspirisala vrednosni zaokret Bušove administracije. U takvim okolnostima, kardinal Racinger dao je sud i o previranjima kroz koja prolaze novi pokreti u protestantskom svetu, kao što su evangelisti, harizmatici i slobodne crkve, koji su u ekspanziji u Sjedinjenim Američkim Državama, ali i u Nemačkoj. „Ove grupe“, izjavio je u jednom nedavnom intervjuu, „bile su ostrvljeni neprijatelji katoličke crkve, ali danas su shvatile da samo Crkva štiti moralne vrednosti i tako se približavaju Rimu, sa izvesnom simpatijom.

⁶ Up. *Spectacle du monde*, br. 464, januar 2001.

76 ⁷ O. A. Romero, *Diario*, Molfetta 1990, *La Meridiana*, str. 178-179.

Nazivamo ih fundamentalistima, ali oni to nisu uvek. Mi s radošću prihvatamo ovo njihovo približavanje i s ljubavlju se trudimo da se svi nađu kod kuće⁸. U svetlu ovoga se mora tumačiti i memorandum koji je jula 2004. poslao tadašnji poglavar Kongregacije za doktrinu vere biskupima Sjedinjenih Američkih Država, u kojem ih je pozivao da ne daju euharističko pričešće katoličkim političarima koji vode sistematsku kampanju u prilog abortusa. To pismo je u predizbornoj trci u SAD dalo nepovoljan pečat demokratskom kandidatu, katoliku Džonu Keriju.

Pa ipak, stalni pokušaji da se stav budućeg pape na političkom frontu približi neokonzervativcima delovali su izveštačeno. Tadašnji kardinal Racioner otvoreno se distancirao od pokušaja da se operacija „Iračka sloboda“ opravda doktrinarnim kategorijama „pravednog rata“. „Nisu postojali dovoljni razlozi da se povede rat protiv Iraka. [...] Naprotiv, čini se da je jasno da će loše posledice biti veće od onog pozitivnog što se može postići“, izjavio je u jednom intervjuu u aprilu 2003⁹. U jednom javnom sučeljavanju sa istoričarem Ernestom Galijem dela Lođom, oktobra 2005. kardinal se elegantno izvukao pred pritiskom da se poistovete težnje razvijenog Zapada s ciljevima Crkve, objasnivši da „Crkva suštinski ne može da se prepozna u kategoriji Zapada: bila bi to istorijska, empirijska, ideološka greška“.

U strepnji koju je Racioner iskazao u pogledu sudbine hrišćanske vere u srži modernog zapadnog društva ne postoji nikakav plan za ponovno hegemono osvajanje. Zapad oboleo od relativizma nije neprijatelj koga treba poraziti. Reč je o klimi u kojoj živimo; o konkretnim okolnostima u kojima je Crkva pozvana da obavi svoju misiju svedočenja, ne na osnovu projekata ljudi, već dara milosti. Za papu Racionera nije reč o tome da današnje „relativiste“ treba zasuti čvrsto posedovanim sigurnostima, već da im valja ponuditi dar jedne sigurnosti nad kojom nema gazde. U tom smislu, krhko neverovanje današnjeg vremena postaje čak saveznik vere tako što je osobađa od iskušenja da se preobrazi u teologiju. „Priroda vere“, piše Racioner u svojoj knjizi-intervjuu *Bog i svet*, „nije takva da se od određenog trenutka može reći: ja je posedujem, drugi ne. [...] Vera ostaje put. Tokom čitavog toka našeg života ostaje put i stoga je vera uvek u opasnosti. A čak je i spasonosno što ona na taj način izbegava opasnost da se preobrazi u ideologiju kojom je moguće manipulirati; da otvrdne i onesposobi nas da delimo razmišljanja i patnje s bratom koji sumnja i pita se. Vera može da se menja samo u meri u kojoj će podnositi i preuzeti, u svakoj fazi postojanja, teskobu i moć neverovanja i proći je sve dok ponovo ne postane ostvarljiva u nekom novom vremenu“¹⁰.

(Prevela Mila Samardžić)

⁸ Up. A. Socci, «Diario di un cristiano in campagna», Panorama, 22/10/2004.

⁹ G. Cardinale, «Il Catechismo in un mondo postcristiano», 30Giorni, br. 4, april 2003.

¹⁰ J. Ratzinger, «Dio e il mondo», razgovor s P. Seewald, Cisinello Balsamo 2001, Edizioni San Paolo, str. 30.